

Wereldbeeld met modelleermethode: metapatroon

Pieter Wisse

Voor wat bekend staat als conceptueel modelleren geldt concept synoniem met begrip. Begripsmatig modelleren is dus hetzelfde. Omdat er verschillende begrippen zijn van ... begrip, zijn er dienovereenkomstig verschillende modelleermethoden.

Maar eerst tòch even dit. Het grootste probleem met de keuze van passende methode vind ik helaas uit ervaring, dat nogal wat mensen met besluitvormende functies vergaand onbewust in een absoluut geldig, simplistisch en daardoor contraproductief begripsbegrip geloven. Een vriendelijke uitleg is, dat zij domweg de noodzaak voor facilitering van reële variëteit in maatschappelijk informatieverkeer niet herkennen. Toegegeven, die opgave is best ingewikkeld. Dat lukt een volgende generatie hopelijk wel, en daarop moeten we dan maar wachten. Alweer cynischer is de verklaring, dat zij hun positie in termen van louter beperkende concurrentie ... begrijpen. Wat het belang van anderen bevordert, gaat dan ten koste van eigen belang en, tja, dat zou volgens dat concurrentieparadigma pas ècht dom van ze zijn. Verlichte concurrentie is alweer minder schadelijk, want dan is de ànder tenminste ook iets gegund, mits iemand er zèlf beter van wordt. Hoe dan ook, over concurrentie gesproken, hun commerciële dienstverleners zijn er meestal op bedacht zichzelf geen slechte ... dienst te bewijzen, zodat ze vooral gehoorzaam de lijn van opdrachtgevers volgen. Klopt, alles bijelkaar blijven daardoor o.a. voor conceptuele modellering averechtse methoden in zwang. Dat belemmert evenwichtiger verhoudingen in en door maatschappelijk informatieverkeer. Je zou zeggen, dat bedoelde besluitvormers, zeker als ze overheidsfunctionaris zijn, dáárvor met voorrang verantwoordelijk zijn. En dat zgn professionals voldoende onafhankelijk moeten durven zijn.

Ik weiger het doel van een doorbraak op te geven, zeg ook maar paradigmawissel, en daarom waag ik er nog maar eens een opstelletje aan. Nota bene, bovenstaande alinea is allesbehalve beledigend bedoeld, maar wèl als dringende waarschuwing annex aanbeveling.

De veronderstelling van – een – begrip gaat met onlosmakelijke relaties gepaard. Zo zijn de begrijper èn het begrepene altijd ... inbegrepen. Het begrip is wat de begrijper ‘heeft’ van het begrepene.

Dat begrip is géén doel op zichzelf, maar dient de begrijper als richtsnoer voor zijn gedrag (dat vervolgens als het begrepene aanleiding is voor verder begrip, enzovoort). Wat “zijn gedrag” betreft, de mannelijke uitdrukkingsvorm bedoel ik hier algemeen, dus is het ook haar gedrag, enzovoort.

Kortom, de begrijper verandert dus voortdurend van begrip. Of heb ik met deze bewering reeds een grens overschreden? Het lijkt me onmogelijk om onafhankelijk van een bepaald begripsbegrip te redeneren.

Ik volg dus het begripsbegrip dat zelfs met voorrang veronderstelt dat de begrijper onlosmakelijk gedrager is.

Aan de kant van begrijper(s) zijn de uitersten dat ze allemaal dezelfde begrippen vormen, als het ware **collectief**, òf dat het strikt **individueel** gebeurt. Ook aan de kant van het begrepene laten zich uitersten aangeven, te weten de veronderstelling van een **zowel compleet als zelfvoorzienend object** òf van een **situationeel objectdeel**. Uitgezet als 2x2 matrix levert dat ruwweg vier begripsbegrippen op; zie figuur 1.

	begrepen		
begrijper		compleet, zelfvoorzienend object	situationeel deelobject
collectief			
individueel			

figuur 1: (eenvoudig) overzicht van begripsbegrippen.

In het tweedimensionale vlak gelden op hun beurt het kwadrant linksboven resp. rechtsonder als uitersten. De bijbehorende wereldbeelden heten logisch atomisme en – als ik het mag zeggen – subjectief situationisme; zie figuur 2. Het ene valt overigens als grensgeval van het andere te duiden. Waar subjectieve noch situationele variëteit telt, blijft logisch atomisme over.

logisch atomisme	
	subjectief situationisme

figuur 2: hoofdlijn van wereldbeelden.

Voor het verkrijgen van overzicht is het voorts relevant om na te gaan welk begrip een begrijper van zichzelf – dwz als het begrepen – kan hebben. Daarvoor komt de andere diagonaal als hoofdlijn in aanmerking; zie figuur 3.

	functionalisme (sociologisch)
individualisme (psychologisch)	

figuur 3: hoofdlijn van zelfbeelden.

Vooralsnog gangbare modelleermethoden zijn – doorgaans impliciet – geënt op logisch atomisme. Dat is geen bezwaar, zolang het ontwerp e.d. betreft van een hulpmiddel ‘in’ één situatie die op voorhand op dezelfde manier duidelijk is voor alle gebruikers.

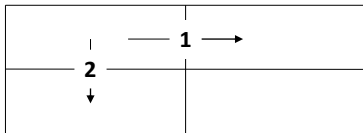
Aan die voorwaarde is echter pertinent niet voldaan voor ook nog eens infrastructurele voorzieningen voor informatieverkeer, integendeel. In maatschappelijk verkeer treffen deelnemers elkaar volgens hun eigen opvattingen inclusief wat zij als relevante situatie beoordelen. Dat vergt ruimte voor variëteit volgens subjectief situationisme. Daarvoor schiet logisch atomisme nota bene principieel tekort.

Het productiefste begrip dat ik ken, heb ik hierboven meteen gesuggereerd. Dat zit ‘m in de zinsnede “Voor wat bekend staat als.” Die leidt tot “conceptueel modelleren” als context van “concept.” Zonder voldoende duidelijke context is er – nog – géén begrip. Een context is een situatiebeschrijving.

Logisch atomisme is sektarisch. Om dat te kunnen vòlhouden vergt een leider die zichzelf als individu bestempelt, terwijl hij – de rest van – de wereld als zijn collectief beschouwt. De leider meent over hemzelf stellig dat hij zich uniek gedraagt, waarbij verder iedereen zijn enkelvoudige individualiteit moet volgen. Daardoor kan zo’n leider niet apart in enig model begrepen zijn; hoogstens kan het totale model dienen als begrip van hem. Daarop komt monotheïsme overigens ook neer.

Dat werkt dus niet, althans niet duurzaam op reële schaal met – ook nog eens veranderlijke – variëteit van dien.

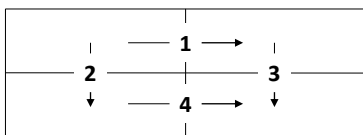
Uitgaande van logisch atomisme zijn er – volgens de oriëntaties die stroken met de matrix in figuur 1 – in zowel horizontale als verticale richting modeleermethoden ontwikkeld die alweer meer variëteit faciliteren; zie figuur 4.

figuur 4: eerste methodische ontwikkellijnen.

1. Een voorheen ondeelbaar opgevat object wordt dan gesplitst gedacht volgens rollen; in een bepaalde rol geldt het dienovereenkomstige deelobject echter onverminderd zelfvoorzienend.
2. Absoluut geldig blijft het zgn wezen (lees ook: de kern, stam) van het object, maar verder kan elk individu naar zijn behoefte eigenschappen aan het object toedichten; zulke gevarieerde toevoegingen zijn per definitie onwezenlijk.

Aan beide uitkomsten blijven bezwaren kleven. Op verschillende manieren ligt de nadruk op collectief begrip, zij het per objectrol, zij het van de objectkern. Dat bezwaar is – pas – radicaal, consequent opgeheven met subjectief situationele begripsvorming. Daarvoor moeten methodische ontwikkellijnen worden voortgezet, zoals figuur 5 aangeeft.

figuur 5: voortgezette ontwikkellijnen naar subjectief situationisme.

3. Gedrag is niet zozeer van een object zelf in een bepaalde rol, maar tevens door de situatie in kwestie bepaald. En wat voor een subject telt als situationeel deelobject komt voort uit zijn momentane zelfsituering.
4. Omdat elk gedrag situationeel is, bestaat er geen absoluut geldige kern. En elk individu situeert anders.

Een modelleermethode die geschikt is voor subjectief situationisme (lees ook: contextuele verbijzondering) dekt feitelijk alle kwadranten van het voorgestelde schema. Dat gebeurt door beperkingen. Andersom lukt uiteraard nooit.

Exemplarisch voor logisch atomisme is basale entiteit- resp. objectgerichtheid. Dat verandert door de mogelijkheid van relaties tussen c.q. associaties van – zulke – entiteiten. Wanneer ook zo'n associatie het karakter van een entiteit verkrijgt, zijn de erdoor verbonden entiteiten ieder voor zich minder compleet en zelfvoorzienend. Zo kan een aparte associatie dienen ter duiding van de rol van het ene ten opzichte van het andere object, vice versa (1). Of de relatie markeert het onderscheid tussen kerneigenschappen en – bepaalde – bijkomende eigenschappen (2).

Een – sociale – rol blijft echter een abstractie. Gedrag is feitelijk gericht op en naar – ervaring van – een situatie. Aldus blijft ook het wezen een abstractie. Hoewel dienovereenkomstige methoden alweer minder beperkend zijn dan wat uit strikte toepassing van logisch atomisme volgt, belemmeren zulke abstracties nog steeds passende variëteit met conceptueel modelleren. Uitputtend relevant is gedragsmatig pas de samenloop van object en situatie (3).

Daarvoor moet de veronderstelling van een wezen als iets suprasituationeels worden opgegeven (4).

Het situationele gedrag van het ene object kan doorgaan als situatie voor dienovereenkomstig verbijzonderd gedrag van een ander object, enzovoort. Zgn interdependentie is ook nog eens door en door verweven. Met recursie is eenduidige modellering mogelijk.

Wie zich oriënteert op methoden voor conceptuele modellering dient het onderscheid met notaties (lees ook: schrijfwijzen, schematechnieken) te beseffen. Zodra een notatie in enige vorm een punt resp. lijnstuk kan weergeven, is zij geschikt voor willekeurige modelleermethoden. Omdat bij menig modelleermethode de schets van het wereldbeeld waaraan het ontleend is ontbreekt – wat juist de allernoodzakelijkste beschrijving voor begrijpelijkheid uitmaakt – dreigt prompt verwarring. De notatie gaat voor de methode door. Door deels afwijkende notatie zou er dan een nieuwe methode zijn bedacht. Dat is onzin. In methodisch opzicht is het aantal werkelijke verschillen herleidbaar tot onderling verschillende wereldbeelden, punt.

Volgens het inmiddels vertrouwde schema heb ik methoden gerangschikt, met hun Engelstalige namen waaronder ze (ook) bekend zijn. Ik heb in figuur 6 hoofdletters geschrappt om de suggestie van commerciële producten, leveranciers e.d. zoveel mogelijk te vermijden.

object orientation	entity-relationship object-role
core concept	metapattern

figuur 6: modelleermethoden gerelateerd aan wereldbeelden.

Metapatroon heb ik ooit bedacht. Ik vraag er hier op nog maar eens een andere manier beredeneerd aandacht voor. Méér kan ik onmogelijk doen als opbouwende bijdrage aan heuse infrastructuur voor informatieverkeer. Voor uitgebreide methodische voorlichting enzovoort, zie [Metapatroon, handboek stelselmatig informatieverkeer](#).